

економічне, наукове та культурне життя народу, до того ж функції, сумісної з культурним характером цього здобутку. У діяльності, спрямованій на захист культурної спадщини, слід використовувати наукові та технічні досягнення усіх дисциплін, пов'язаних із захистом, зберіганням та поверненням вагомості цієї спадщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: зб. офіц. док. К.: Істина, 2002. 336 с.
2. Принь О.В. Державна система охорони культурної спадщини сучасної України: центральні органи влади. *Праці Центру пам'яткознавства*. Вип. 20. К.: 2011. С. 27-31.

УДК 94 (438)

Срібняк М.І.

аспірантка Інституту всесвітньої історії НАН України

РЕПАТРІАЦІЯ ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ З ТЕРЕНІВ НІМЕЧЧИНИ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ГРУПИ ДЖЕРЕЛ

Репатріація полонених українців з теренів Німеччини після Першої світової війни була неординарною та значущою сторінкою історичного дискурсу. Дана тема розкриває різноманітні аспекти міжнародного врегулювання проблем політичного, економічного та соціального значення, міждержавних домовленостей і дипломатичних переговорів, а також матеріальне і соціально-психологічне становище полонених українців. Подібні явища представлені на сторінках міжнародно-правових договорів, діловодних документів і листуванні дипломатичних і допомогових організацій, періодичної преси та особових документах полонених.

Актуальність вивчення теми репатріації полонених українців з Німеччини після Першої світової війни визначається необхідністю розкрити дану неординарну сторінку повоєнної історії України та Центрально-Східної Європи. Дане дослідження наводить класифікацію джерельного комплексу відповідно до родово-видового принципу з теми репатріації українців з теренів Німеччини на завершальному етапі та після Першої світової війни.

З даної теми дослідження ми можемо виокремити: 1) документальні джерела (міжнародні й національні нормативно-правові акти, документи міжнародних і національних організацій та місій, їхня діловодна документація); 2) джерела особового походження (спогади, щоденники, листування); 3) українська (таборова) і зарубіжна періодична (офіційна й неофіційна) преса. Окрім

документів з традиційною паперовою основою, також окрему важливість відіграють електронні архівні ресурси – оцифровані документи різноманітних репозиторіїв архівних та бібліотечних установ.

Ґрунтуючись на джерельному комплексі, представленому міжнародними договорами, протоколами конференцій, звітами та листуваннями діячів дипломатичних і допомогових місій, шпальтами таборових газет, можна простежити головні шляхи евакуації полонених українців з таборів Німеччини, методи їхнього транспортування та способи надання гуманітарної допомоги.

Серед низки міжнародних договорів, звітів і протоколів міжнаціональних конференцій, варто виокремити Брестський мирний договір [4], Комп'єнське перемир'я [8] та Версальський мирний договір [9]; також цінний джерельний потенціал має протокол конференції від травня 1920 р. між німецькими, українськими та радянськими дипломатами за участі міжнародного Червоного Хреста [10]. Вищезгадані документи надали надзвичайно важливий геополітичний контекст для вивчення перебігу репатріації полонених українців та фактори, які впливали на ефективність або навпаки затримку звільнення українців з таборів Німеччини, основні шляхи репатріації, які обговорювалися міжнародною дипломатичною спільнотою, та основних представників, від яких залежали подібні рішення.

Вивчення офіційної документації Союзу Визволення України, Військово-санітарної місії, міжнародного та українського Червоного Хреста [7], дозволяє визначити їхню структуру, завдання та функціональні обов'язки та охарактеризувати їхню дипломатичну діяльність. Інформаційний потенціал звітів, протоколів, справоздань, офіційної та особистої кореспонденції керівників та членів місій забезпечує цілісний огляд процесу звільнення українців з німецьких таборів, а також розкриває досягнення та перепони ведення діяльності організацій.

Звітна документація організацій має вагоме джерельне значення для визначення статистичних даних кількості полонених у німецьких таборах, організаційних досягнень та перепон у веденні діяльності, а також розкриття ключових напрямків гуманітарної та культурно-просвітницької роботи членів даних осередків.

Повсякдення полонених українців в одно- і багатонаціональних таборах Німеччини яскраво описане на сторінках численних звітів та листів дипломатів і членів місій. Також джерела особового походження дозволяють простежити як таборове повсякдення, так і перипетії на шляху організації звільнення українців з полону. Спогади і щоденникові записи культурно-просвітніх діячів, як Зенон Кузеля [5], які провадили діяльність у німецьких таборах Раштатт, Вецляр і Зальцведель, мають цінні свідчення про культурно-просвітницькі ініціативи серед полонених українців. Також спогади видатних полонених на зразок Віктора

Зелінського [2] та Олекси Кобця [3] всебічно розкривають прагнення полонених до звільнення, їхнє таборове повсякдення і проведення перших повномасштабних етапів репатріації.

Шпальти таборових газет ставали для полонених українців найбільш ефективним способом контактувати із зовнішнім світом, дізнаватися поточні новини як про геополітичні зміни, так і про плани та перебіг репатріації. У часи розгортання військових дій полонені отримували інформацію від таких таборових часописів, як «Розсвіт», «Просвітній листок», «Громадська думка», «Вільне слово» [1, 357], натомість з 1919 р. ключовим репрезентатом публіцистичної діяльності полонених стала загальнотаборова газета «Шлях», що видавалася у таборі Зальцведель [6, 120].

Отже, основні джерела з головних шляхів репатріації полонених українців після Першої світової війни, представлені як міжнародними мирними договорами, так і діловодними, епістолярними документами українських дипломатів, діячів місій. Джерела з історії репатріації полонених українців у 1918–1921 рр. з теренів Німеччини містять вагомий інформаційний потенціал для вивчення процесу звільнення полонених, впливу міжнародних нормативно-правових актів на його перебіг; аналізу діяльності дипломатичних і допомогових організацій, гуманітарне забезпечення і культурно-просвітню діяльність українських полонених.

ЛІТЕРАТУРА

1. Залізнюк О., Білименко Л., Швець І. Українські таборові газети Німеччини та Австро-Угорщини 1915-1918 років: історія формування, зміст, тематична насиченість (За матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. В. Вернадського). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. В. Вернадського*. 2016. Вип. 44. С. 356–368.
2. Зелінський В. Синьожупанники. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2019. 126 с.
3. Кобець О. Записки полоненого: пригоди і вражіння учасника першої світової війни. Мюнхен: «Дніпрова хвиля», 1959. Видання четверте. 414 с.
4. Міровий договір між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з одної сторони і Українською Народньою Республікою з другої сторони. Бересте-Литовськ, 9 лютого 1918 р. URL: <https://uk.wikisource.org/w/index.php?curid=36917>
5. Мірчук І. Зенон Кузеля в Берліні. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Збірник на пошану Зенона Кузеля. Праці філологічної та історично-філософської секцій*. Париж – Нью-Йорк – Мюнхен – Торонто – Сідней, 1962. Т. CLXIX. С. 52–62.
6. Срібняк І. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.). Київ, 1999. 296 с.

7. ЦДАВО України. Фонд 3192 (Українська військово-санітарна місія в справах українських полонених в Німеччині, м. Берлін). Оп. 2. Спр. 5.
8. Armistice with Germany. Paris Peace Conference: Senate Document 147. 1919. URL: <https://tinyurl.com/y4xd5e8t>
9. Treaty of Peace with Germany (Treaty of Versailles). Paris Peace Conference, XIII: Senate Document 51, 66th Congress, 1st Session, 1919. 198 pp. URL: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000002-0043.pdf>
10. WBHCAW Zespół Akt «Sprzymierzona Armia Ukraińska». Sygnatura I.380.1. Ark. 156–161.